

המקור העתיק ביותר העומד לרשותנו לגבי מוצאו של ט"ו בשבט, כתאריך בלבד ועדיין לא כחג, הוא המשנה הראשונה במסכת ראש השנה:

"אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם:

בְּאַחַד בְּנִסָּן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמַּלְכִּים וְלַרְגָּלִים.

בְּאַחַד בְּאֵלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמַּעֲשֵׂר בְּהֶמָּה...

בְּאַחַד בְּתִשְׂרִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים וְלַשְּׂמִטִּין וְלַיּוֹבְלוֹת, לַנְּטִיעָה וְלִירְקוֹת.

בְּאַחַד בְּשֶׁבֶט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי. בֵּית הַלֵּל אֹמְרִים,

בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בּו."

וההלכה כבית הלל, שחמישה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילן.

(ראש השנה פרק א, משנה א)

בתקופת המקדש העלו בני ישראל מיסים לכוהנים וללויים. המיסים האלה נקראו תרומות ומעשרות. היות שכך, היה צריך לקבוע מתי מתחילה ומתי מסתיימת שנת המס. הגמרא מלמדת שט"ו בשבט נבחר כראש השנה למעשרות פירות האילן, משום היותו היום שמי השנה החדשה מתחילים לעלות באילן, כלומר מי הגשמים שירדו באותו חורף מתחילים לעלות דרך השורשים ולהזין את העץ.

כיוון שבית המקדש חרב, ורוב העם היהודי חי בגלות, פסק מנהג הבאת המעשרות. במאה ה-16 התחיל להתפתח מנהג בחוץ לארץ – בט"ו בשבט אוכלים פירות יבשים ומספרים בשבחים של ארץ ישראל ופירותיה, כביטוי לגעגועים אליה. המנהג פשט בתחילה בקהילות אשכנז, ולאחר מכן גם בקהילות ספרד. נהגו לאכול פירות יבשים מאחר שאי אפשר היה להביא פירות טריים מן הארץ בתקופה ההיא, וכיום נוהגים לאכול פירות יבשים לזכר אותו מנהג, אף על פי שאנחנו בהחלט יכולים לאכול פירות טריים שגדלו בארץ.

לגיבושו של היום כחג עם מנהגים המיוחדים לו, אחראים חכמי הקבלה שפעלו בצפת. הם תיקנו 'תיקון ליל ט"ו בשבט', שבו פרטים על סדר אכילתם של שלושים מיני פירות, תוך ברכות, תפילות ולימוד. אחד המנהגים הבולטים בתיקון זה הוא סדר שתית כוסות יין בין הפרקים השונים של אכילת הפירות. צבעו של היין משתנה בהדרגה מכוס לכוס, מן הלבן אל האדום.

בסדרי ט"ו בשבט המוצעים כאן, אנחנו מביאים לידי ביטוי את הרבדים והמסורות המגוונים של החג האהוב הזה.

ד

ארבע כוסות כנגד ארבע עונות

ארבע כוסות היין בסדר מסמלות את עונות השנה ואת השפעתן על עולם הצומח ועל העצים.

יין אדום
מסמל את הקיץ

יין ורוד (יין לבן ויין
אדום ביחס של 1:1)
מסמל את האביב

יין ורדרד (יין לבן עם
מעט יין אדום)
מסמל את החורף

יין לבן
מסמל את הסתיו

ג

שלושה עולמות

שלושה עולמות מיוצגים על ידי הפירות השונים המופיעים בסדר.

עולם העשייה
פירות שתוכם נאכל וקליפתם
נזרקת, כמו רימונים, שקדים ואגוזים,
תפוזים ופירות הדור אחרים

עולם היצירה
פירות שקליפתם ועטיפתם
נאכלת והגלעין נזרע, כמו זיתים,
תמרים, משמשים, שזיפים

עולם הבריאה
פירות הנאכלים בשלמותם,
כולל הקליפה, כמו תאנים,
תותים, ענבים

ל

שלושים סוגי פירות

אומנם בסדר שלנו אוכלים פחות סוגי פירות, אך לפי המנהג המסורתי שמופיע
בספר "עץ החיים" של המקובל רבי חיים ויטאל, מומלץ על אכילת שלושים מיני
פירות – עשרה מכל מין, כדי לסמל את שלושת העולמות.
יש סדר קבוע לאכילת הפירות, ונהוג להקדים ולאכול מפירות שבעת המינים לפני
כל פרי אחר.

חג שמח!

"וַיֵּטַע ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשָּׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר"

(בראשית ב', 8)

כבר בפרק השני בספר בראשית מסופר על נטיעת עצים. למעשה, הנטיעה אף קודמת ליצירת האדם. בהמשך הספר משובצים סיפורים רבים המתארים נטיעות: נח נוטע זמורות של גפן מייד עם תום המבול, אברהם נוטע אשל בבאר שבע, ובני ישראל מצווים לטעת "כל עץ מאכל" ולשמור על העצים גם בעיתות מלחמה.

כיום קשה לדמיין את ט"ו בשבט ללא מנהג הנטיעות, שמצטייר בעיני רבים כמקובל מדורי דורות. אולם, למעשה, מדובר במנהג השייך לאחד מגלגליו האחרונים של החג.

ראשית המנהג היא, ככל הנראה, בט"ו בשבט של שנת תר"ן (1890) בבית הספר בזכרון יעקב, שניהל המורה, הסופר, החוקר וההיסטוריון זאב יעבץ. יעבץ יצא עם תלמידיו לנטוע עצים בחוצות המושבה, והנטיעה סימלה עבורם את השתרשותם בארץ החדשה-ישנה.

הסתדרות המורים וקרן קימת לישראל מיסדו את מנהג הנטיעות ב-1908. מאז ועד היום נטיעת עץ תמיד מרגשת, ומחברת את הנוטע לארץ.

ט"ו בשבט, יותר מכל חג אחר, מבטא את הקשר בין האדם לסביבתו ואת הצורך לשמור על השטחים הפתוחים והיערות בארצנו. כיום נהוג לחוג את ט"ו בשבט בבית ובקהילה ולשלל מנהגים מהעבר עם מנהגים חדשים.

להרחבה על
תורת ניהול היער
של קק"ל, סרקו: